

LBRIS

We know
books

VIOREL OLARU

**POEZIE ȘI POEȚI
ÎN PERSIA**

paideia

emblematic

București, 2026

CUPRINS

CUVÂNTUL AUTORULUI	7
--------------------	---

INTRODUCERE

PERSANA, LIMBA FLORILOR	11
-------------------------	----

PARTEA I

NOȚIUNI DE ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ PERSANĂ	17
---	----

I LITERATURA PERSANĂ – NOȚIUNI GENERALE	19
---	----

CONCEPTUL DE LITERATURĂ PERSANĂ	19
---------------------------------	----

POEZIA PERSANĂ	28
----------------	----

TRADIȚIA LITERARĂ CLASICĂ PERSANĂ	32
-----------------------------------	----

ȘTIINȚA VERSULUI (<i>ELM AL, ARUZ</i>)	40
--	----

METRICĂ ȘI FIGURI DE STIL	46
---------------------------	----

INVENTARELE IMAGISTICII POETICE PERSANE	51
---	----

SIMBOLISMUL CULORILOR ÎN LITERATURA PERSANĂ	54
II LEGENDĂ ȘI ADEVĂR DESPRE NAȘTEREA ȘI EVOLUȚIA POEZIEI PERSANE	59
POEZIA IRANIANĂ PREISLAMICĂ	59
POEZIA ÎN NEOPERSANĂ	63
PRIMA PERIOADĂ A LITERATURII CLASICE PERSANE	68
IMAGISTICA ÎN PRIMA PERIOADĂ A LITERATURII CLASICE PERSANE	72
DE LA POEZIA DE DRAGOSTE LA POEZIA MISTICO-RELIGIOASĂ	74
SUFISMUL ÎN POEZIA PERSANĂ	81
POEZIA PERSANĂ RELIGIOASĂ	91
QAZELUL IDEALURILE IUBIRII	93
IUBIREA, METAFORELE VINULUI ȘI EBRIETĂȚII ÎN POEZIA PERSANĂ SUFI	99
NECREDINCIOȘI ȘI QALANDARI	105
III CONTROVERSE PRIVITOARE LA PERSOANA IUBITĂ DIN POEZIA PERSANĂ CLASICĂ	111
PERSOANA IUBITĂ ÎN LITERATURA CLASICĂ PERSANĂ	115
TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE	121
ALE PERSOANEI IUBITE	121
LEGĂTURI EMOȚIONALE ÎNTRE ADULȚI SUFI ȘI TINERI	124
INTERPRETĂRI ALE HOMOEROTISMULUI ÎN SOCIETATEA IRANIANĂ	127
IMPORTANȚA PERSOANEI IUBITE ÎN IMAGISTICA POETICĂ PERSANĂ	131

PARTEA A II-A

POEȚI ȘI POEZIE ÎN PERSIA

137

I POEȚI ȘI POEZIE ÎN PERSIA. POEȚI ȘI POEZII PERSANE	139
RUDAKI, VESTITORUL ZORILOR	142
DAQIQI, UN PROMOTOR AL SCHIMBĂRII	152
FERDOWSI, DOMNUL CUVÂNTULUI VERITABIL	159
SHĀHNĀMEH-YE FERDOWSI	174
FARROKHI SISTANI, O VOCE POETICĂ URBANĂ	198
'OMAR KHAYYAM, POET ICONOCLAST	211
KHĀQĀNI, POETUL LEGĂTURILOR DIVINE	216
ANVARI, CORIFEUL POEZIEI PERSANE	224
'ATTAR, APOSTOLUL IUBIRII	235
SA'DI, POETUL ȘI CUCERITORUL LUMII	260
RUMI, VESTITOR AL IUBIRII ȘI TANDREȚII DIVINE	280
'IRAQI, QALANDARUL POET	288
HAFEZ, PRIVIGHETOAREA NEADORMITĂ A PERSIEI	293
ȘEICUL BAHAI, O VIAȚĂ ÎN SLUJBA CELOR NEDREPTĂȚIȚI	312
PARVIN E'TESĀMI, O STEA LITERARĂ	317
SIMIN BEHBAHANI, UN SIMBOL AL FIDELITĂȚII	321
AȘTEPTĂM ZORII DE AUR	326

VOCABULAR DE POEZIE PERSANĂ

339

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

349

LIBRIS

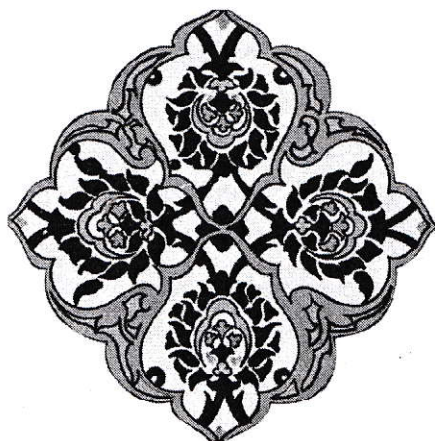
We know
books

PARTEA I

**NOȚIUNI DE ISTORIE ȘI TEORIE
LITERARĂ PERSANĂ**

LITERATURA PERSANĂ – NOȚIUNI GENERALE

CONCEPTUL DE LITERATURĂ PERSANĂ

Ceea ce se numește „literatură persană” este, după părerea lui Hamid Dabashi, „un corpus pestrîț de proză și poezie creat într-un teritoriu imperial vast, care se întindea din subcontinentul indian la răsărit, cuprinzând Iranul, Afghanistanul și Asia Centrală la centru, ajungând până în Asia Mică și Balcani, în apus. Epicentrul acestei producții literare se află între granițele actuale ale Iranului și Afghanistanului, extinzându-se spre nord, în teritoriile Asiei Centrale, iar durerile facerii ei lumești au fost simțite imediat după cucerirea arabă a Iranului, fiind indiscutabil legate de afirmarea noii limbi persane, ca mijloc de aleasă exprimare în scris, mai ales că pahlavi, persana medie, nu a excelat în această privință.”¹ Nu a fost niciun miracol, pentru că, așa cum opinează și marele orientalist olandez J.T.P de Bruijn, „istoria oferă nenumărate exemple care demonstrează că, în orice moment, în anumite

---

¹ Hamid DABASHI, *The world of Persian literary humanism*, Harvard College, 2012, p. 51.

condiții sociale și politice, o limbă folosită până atunci exclusiv în comunicarea cotidiană, de rutină, mai ales oral, poate să capete suficient prestigiu cultural, ca să-i inspire pe vorbitorii săi să o folosească drept mijloc pentru crearea unei literaturi. O literatură nouă, adesea, apare în interiorul unei tradiții literare străine, dominantă, din motive politice sau religioase, și care folosește, mai ales, o altă limbă decât cea a populației autohtone. Un exemplu, în acest sens, îl constituie și emergența persanei moderne, ca limbă scrisă, în contextul unui mediu cultural islamic care era dominat de limba arabă, singura folosită pe atunci în lumea musulmană pentru a scrie literatură.”¹

O particularitate, în cazul limbii persane moderne, o constituie faptul că, în trecutul lor, iraniienii dezvoltaseră o civilizație deosebită, iar amintirile despre trecutul sassanid, de pildă, deși mult colorate în nuanțe islamice, erau încă foarte vii în primele secole de după invazia arabă. Cu toate că nostalgia după vremurile epocii sassanide era foarte puternică în Persia islamică, totuși, în ce privește literatura scrisă, se susține că puține erau de preluat din pahlavi (persana medie), pentru că această formă de artă nu a deținut o poziție foarte importantă în societatea iraniană preislamică. Scrisul, în respectiva civilizație, se pare că era limitat, în mare măsură, la domeniile religiei și administrării statului și, chiar în aceste cazuri, doar pentru un număr restrâns de domenii. Orizontul cultural imediat, care i-a format și influențat pe primii scriitori și poeți persani l-a constituit literatura arabă de la începuturile perioadei abbaside, din care s-au împrumutat majoritatea convențiilor ce vor deveni trăsături caracteristice ale tradiției literare persane. Totuși, pentru că *nihil aut nihil* sau, cum glăsuiește poetul în românește, „din nimic, nimic răsare”, ne obligă să recunoaștem că primele texte ale unei tradiții literare în Iran ne duc înapoi în timp, până la vremurile regelui

---

¹ J.T.P.DE BRUIJN, *A History of Persian Literature*, vol. 1. I.B. Tauris, London, 2009, p. 13.

ahemenid Darius I (522-486 î.H.). Scrise în persana veche, cunoscută și sub numele de avestana, aceste texte regale ne prezintă o imaginație mândră, încrezătoare, care se afirmă în contextul unei concepții teocentrice, potrivit căreia „Un zeu mare este Ahura Mazda, cel care a creat pământul, care a creat cerul, care a creat omul, care a creat fericirea pentru om, care m-a făcut pe mine, Darius, rege”. A fost un rege conștient de ceea ce muritorii, supușii săi, își doreau și, de aceea, continuă, subliniind că „prin bunătatea lui Ahura Mazda” el era un om care e prietenul a tot ceea ce este drept și nu este prieten a ceea ce este rău și greșit. Nu era dorința lui ca celui slab să i se cauzeze rău de cel puternic, dar nici „ca celui puternic să i se facă vreun rău de cei slabi(!)”.¹ După cum se observă, fiind împluternicit de *Cel de sus*, Darius Rege este bărbatul, legislatorul, monarhul, cronicarul și istoricul faptelor glorioase ale ahemenizilor, iar scrisul său repezit, concis și limpede nu-i deloc lipsit de eleganță narativă.

Între inscripțiile regale de la Persepolis și de pe stâncile Bisotunului și imnurile lui Zoroastru, gathas, există un spațiu vast, unde s-au afirmat creațiile literare orale. Tradiția orală a fost perpetuată de menestrelii care, ca povestitori sau magicieni, au avut un rol important, în special, în societățile parte și arsacide. Acești menestrelii cântau, spuneau povești, satirizau, boceau când era doliu, făceau și, mai ales, compuneau urările ori orațiile corespunzătoare evenimentelor fericite, ducând cu ei și transmițând mai departe o bogată și diversificată colecție de cântece și basme, legende și mituri, povești și anecdote. Aceste tradiții n-au încetat brusc, odată cu invazia arabă, ci ele au rămas vii, încă multă vreme, mai ales în partea de nord-est a lumii iraniene, în Khorasan.

Sub patronajul parților și arsacizilor (247 î.H. – 226 d.H.) tradiția menestrelilor a căpătat importanță politică, susține Hamid Dabashi,²

¹ Hamid DABASHI, *The world of Persian literary humanism*,...,p.55.

² Hamid DABASHI, *The world of Persian literary humanism*,...,p.57.

care a permis trecerea narațiunii folclorice într-un lexicon regal de legitimare. S-a ajuns, pe vremea sassanizilor, ca vechile legende Kaynian, mai ales după ce s-a compus *Khwaday-namag* (Cartea domnilor), pe vremea regelui Khosraw al II-lea (a domnit 579-590), să fie baza de la care scribii curții porneau în acțiunea de a legitima accesul la putere și prezența pe tron a stăpânului lor. După Hamid Dabashi, *Khawaday-nāmag* este o relatare a istoriei legendare a Iranului, care a fost astfel pusă în serviciul aparatului de stat și a curții regale, furnizându-le informațiile necesare pentru a-și legitima puterea.

Așadar, a existat o bogată tradiție a menestrelilor, care îndeplineau funcții importante, atât la curte, cât și în societate, încă cu mult timp înainte de venirea islamului. Key-Kāvus, în *Qabus Nama*, ne-a lăsat o descriere a profesiei menestrelilor, făcând și o distincție clară între îndatoririle acestora și cele ale poezilor, dar aceasta se referea la situația existentă la mijlocul secolului al XI-lea, care era deosebită față de cea existentă cu un secol mai târziu, când marele poet Rudaki își prezenta propriile creații în fața emirului samanid cântând, acompaniindu-se cu lăuta. Chiar și pe vremea ghaznavizilor, Farrokhi Sistani, unul dintre vestiții poeți ai curții sultanului Mahmud, era renumit, atât ca muzician, cât și ca poet. Key-Kāvus ni-l descrie pe poet ca fiind un creator, pe când menestrelul era interpretul operei altora, fiind chiar descurajat să includă în repertoriul său compoziții proprii.

Menestrelul trebuia, conform celor scrise de Key-Kāvus, să fie o persoană prezentabilă, ager la minte, plăcut la vorbă, cu o fire sănătoasă, iar hainele să-i fie curate și parfumate. Când dădea spectacole, trebuia să fie atent la dispozițiile sufletești și reacțiile celor care-l ascultau. „Când ești la o pretrecere, privește în jur. Dacă ascultătorul are fața roșie (congestionată), acompaniază-te, mai ales, folosind lăuta cu două corzi; dacă-i palid și gălbui, folosește coarda mică; dacă fața îi este

neagră și este melancolic, acompaniază-te cu setar-ul; dacă are pielea albă, e gras și transpirat, folosește îndeosebi coarda bass. Aceste tipuri de alăută au fost făcute ținându-se seama de cele patru temperamente, iar teoreticienii muzicali au dezvoltat arta aceasta pe baza celor patru temperamente omenești.”¹

De asemenea, importante erau sfaturile privind conduita menestrelului în societate. „Este important ca menestrelul să țină minte că nu-i oaspete la petrecere, ci unul dintre servitori. Trebuie să fie atent și să nu bea, în timp ce încă este la muncă, să manifeste tact față de un patron beat și, în general, să fie foarte discret, ca în situația în care ar fi orb, surd și mut. Urechea lui nu trebuie să fie atentă la ce nu se cuvine să audă, să nu se uite la ceea ce nu se cuvine să vadă. După ce a plecat din casa unde a cântat, nu se cuvine să vorbească în alt loc despre lucrurile pe care le-a văzut ori le-a auzit. Un asemenea menestrel va găsi, întotdeauna, o gazdă, iar afacerea lui va prospera.”²

Ehsan Yarshater³ susține teza, potrivit căreia, literatura laică a Iranului, înainte de islam, a fost esențialmente orală, iar o bună parte din literatura apărută în persana modernă timpurie nu este altceva decât retranscrierea unor opere din limbile partă și pahlavi, dând exemplu ilustrativ, în acest sens, povestea romantică *Vis și Rāmin*.

Literatura în persana modernă s-a născut într-o societate în care știința de carte și scrisul, atât în proză, cât și în versuri, erau limitate la câteva elite care, de obicei, se grupau într-un centru politic sau religios. Curțile șefilor locali, care au apărut în sec. al IX-lea în provinciile răsăritene ale Califatului, atrăgeau tot felul de oameni cu știință de carte: secretari care serveau în diferite departamente ale statului, specialiști –

¹ KEY-KĀVUS, apud J.T.P. de BRUIJN; *A History of Persian Literature...*, p.21.

² J.T.P. de BRUIJN, *A History of Persian Literature...*, p.22.

³ Ehsan YARSHATER, *The Development of Iranian Literatures*, Studia Islamica 13, 1988, pp. 3-37.

medici și astrologi –, precum și, nu în ultimul rând, poeți în căutare de patroni generoși. În moschei și în instituțiile de educație religioasă, mai ales în școlile teologice (*madrese*) și lăcașurile sufi, se desfășurau, încă din primele secole de după cucerirea arabă, susținute activități de învățământ și erudite dezbateri, în spiritul celor mai bune tradiții ale islamului.

Atât instituțional, cât și cultural, ramura răsăriteană a civilizației islamice copia, mai mult sau mai puțin fidel, exemplul dat de Bagdad, sediul Califatului Abbasid. Folosirea exclusivă a limbii arabe în scris, cu toate convențiile filologice și de erudiție care o însoțeau, a fost una dintre principalele caracteristici ale acestei imitații. Funcționarii de stat și învățații, mireni și religioși, au ales araba ca principal mijloc de comunicare, în momentul în care Islamul s-a statornicit în Persia, iar pahlavi a încetat să mai fie folosită în administrație. Timp de secole, filosofii și învățații religioși, ca Avicenna (m.1037), Al-Biruni (m.1050) și Mohammad Ghazali (m.1111), rareori au folosit limba maternă în scrierile lor, excepție făcând-o textele care erau scrise pentru un public persan laic. Chiar și printre poeți, cei care erau „conversați în ambele limbi” se bucurau de o mare considerație. La curtea ghaznavizilor, care, deși la origine erau sclavi turci ai samanizilor, au fost mari protectori ai literaturii persane, totuși funcționarii oficiali ai statului încă mai foloseau citate în arabă, mai ales versuri, pentru a însufleți și înfrumuseța discuțiile pe care le purtau. Trebuie evidențiat, însă, și faptul că, în departamentul de corespondență al administrației ghaznavide, persana modernă a fost pentru prima dată folosită ca limbă diplomatică, fiind uzitată în scrisorile care se trimiteau diversilor conducători de formațiuni statale din Asia Centrală.

Limba persană modernă a evoluat într-o limbă literară, „o expresie a unei imaginații diverse și variate, fiind, însă, în umbra arabei și păstrând în sine memoria unei înfrângeri decisive. În timp ce araba se impunea, ca limba unei teologii hegemonice, jurisprudenței, filosofiei,

și să definească locul limbii persane și al celor care o vorbeau într-o istorie universală, care începea cu crearea biblică sau coranică a lumii și se încheia cu prezentul timpului în care domnea el.

Al doilea text este o operă a aceluiași al-Tabari, *Jami'al-Bayan fi tafsir al-Qur'an* (Compendiu de comentarii asupra Coranului), pentru care a solicitat permisiunea autorităților religioase, în vederea efectuării traducerii în persană și, numai după ce a primit permisiunea în scris, a comandat realizarea lucrării!

Al treilea text este un tratat de medicină și farmacie, *Principii ale atributelor plantelor*, tradus de 'Ali al-Heravi.

Toate aceste texte dovedesc că persana modernă, încă de la începuturile sale, era o limbă matură, dezvoltată, conținând lexicul necesar pentru a aborda toate subiectele cunoașterii umane. „Producția literară și științifică de la curtea samanidă este proba existenței unui proiect dinastic hotărât să faciliteze și să asigure o bază instituțională pentru umanismul literar persan, ca un *modus aldine* al dinastiilor persane ori persianizate. Curtea samanidă funcționa ca prototipul și microcosmosul unui imperiu, modelat după sassanizi, înfruntându-i pe abbasizi și furnizând un tipar pentru viitoare imperii, imperii în care fenomenul literar persan urma să joace un rol bine definit, deși paradoxal.”¹

Există multe alte texte în persană, care ne-au parvenit din această perioadă timpurie, unele, poate, mai importante decât cele trei cărți menționate mai sus și, probabil, anterioare acestora. Un astfel de text este o *moqaddameh* (introducere) la o lucrare în proză, *Shahnameh* (Cartea regelor), care a fost compusă în 957 de un scrib învățat, Abu Mansur al-Mu'ammari, din ordinul expres al stăpânului său, Abd al-Razzaq al-Tusi (m.962), care a fost înalt demnitar la curtea samanidă. Scribul, pentru a

¹ Hamid DABASHI, *The world of Persian literary humanism*,..., p 63.

indeplini porunca primită, a adunat într-un „comitet editorial” oameni din întregul Khorasan și Sistan, care erau buni cunoscători, atât ai prozei persane, cât și ai vechilor istorii și legende. Cu excepția Introducerii, din care aflăm că *Ibn al-Muqaffa'* (m.757), unul dintre cei mai mari umaniști ai timpului său, a tradus *Khwaday-namag* (Cartea Domnilor), din pahlavi în arabă, restul textului acestei Shahnameh a dispărut, dar se afirmă că Ferdowsi a transpus în versuri exact textul acestei variante a Cărții regilor, repetând chiar și unele greșeli, din punct de vedere istoric, pe care le conținea lucrarea respectivă¹.

Este limpede că multe Shahnameh-uri s-au compus și au circulat în spațiul iranian înainte ca Ferdowsi să-și scrie în versuri capodopera. Prezența, atât de timpurie, a unor astfel de compoziții în istoria de după cucerirea islamică a Iranului ne indica voința și interesul de a păstra mitologia națională a unui popor învins, fiind, totodată, și temeiul legal și moral invocat de dinastii succesive, când își pledau legitimitatea în condițiile unei dominații străine (arabe și islamice).

În geografia imaginată și prezentată în *Introducere* de Al Mu'ammari, lumea este împărțită în șapte ținuturi, Iranul fiind cel de-al șaptelea și, situat în centru, este cel mai bun și mai ospitalier dintre toate, iar regii din vechime l-au numit *Iranshahr*. Iranul este, de asemenea, „cel mai nobil în toate artele”, celelalte ținuturi atingând doar în unele aspecte ale acestora nivelul respectiv de excelență.² Modul în care al-Mu'ammari a scris *Introducerea* a fixat modelul de urmat în lucrările de istoriografie ulterioare. Astfel, fiecare lucrare de acest gen începe cu evenimente din timpuri imemorabile și ajunge la timpul monarhiei domnitoare care a cerut autorului în cauză să scrie lucrarea respectivă. În acest fel, s-a consacrat definitiv cea mai importantă convenție a scrierii de istorii în proza persană.

¹ Hamid DABASHI, *The world of Persian literary humanism*,..., p 61.

² Hamid DABASHI, *The world of Persian literary humanism*,..., p 63.